



ภควัตคีตา

คัมภีร์แห่งศาสนาฮินดู

ภควัทคีตา

- ภควัทคีตา (ภควต + คีตา) แปลว่า "บทเพลง (หรือลำนํ้า) แห่งพระผู้เป็นเจ้า เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู
- เป็นข้อความในบรพที่ 6 (ภีษมบรพ) จากทั้งหมด 18 บรพในมหากาพย์มหาภารตะ
- เป็นบทสนทนาของ 2 บุคคล คือกฤษณะ ซึ่งถือเป็นองค์นารายณ์อวตาร ผู้เป็นทั้งสารถิรคติและเพื่อน กับเจ้าชายอรชุนฝ่ายปาณฑพ ขณะกำลังหดหู่หัวใจที่ต้องนำทัพทำสงครามชิงเมืองกับเจ้าชายทุโรยชนฝ่ายเกาฬ แห่งจันทวงศ์เช่นกัน ทั้งหมดล้วนแต่เป็นญาติกัน
- เป็นการเล่าเรื่องโดย สันยุชัย ผู้มีตาทิพย์สามารถเห็นสิ่งต่างๆ ในสมรภูมिरบ ทั้งที่ตัวอยู่ในราชวัง ได้บรรยายการรบให้ราชาฤทธราชกุมาร ซึ่งตาบอดฟัง

มหาภารตะ (Mahabharata)

- ประมาณ 1,400-1,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช
- ผู้แต่งหลายคน และแต่งเติมอยู่เรื่อยๆ จนถึงประมาณ ค.ศ. 400
- มีความยาวมาก ประมาณ 100,000 โศลก หรือ 220,000 บรรทัด
- แบ่งเป็นตอนๆ เรียกว่า ปรวุ หรือ บรรพ มีทั้งสิ้น 18 บรรพ
- เป็นบทกวีนิพนธ์ที่มีการท่องจำสืบต่อกันมาก่อนที่ศิลปินจะเขียนหนังสือ หรือการใช้ตัวอักษรจะเป็นที่รู้จักกันในอินเดีย (สมฤติ)
- กล่าวถึงการทำสงครามกันระหว่างพี่น้องสองตระกูล คือเกาฬและปาณฑพ ทั้งสองตระกูลต่างสืบเชื้อสายมาจากตระกูลเดียวกันคือ **ท้าวภารตะ**
- เป็นการทำสงครามขับเคี่ยวกัน ณ ท่งกุรุเกษตรเป็นเวลา ๑๘ วัน สุดท้าย ตระกูลฝ่ายธรรม คือปาณฑพเป็นฝ่ายชนะ เรื่องนี้แต่งโดย **ฤๅษีเวทวยาส** หรือ **กฤษณะ ไทวปายนะ วยาส**



mahaabhaarata rachana

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାପୁ

baapu

เรื่องย่อมหาภารตะ

- ณ แคว้นกुरु (ใกล้เดลี) มีเมืองหลวงชื่อ หัสตินปุระ ตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำคงคา มีพระราชอาชญาที่ชื่อว่าวิจิตรวีระยะมีโอรส ๒ พระองค์ องค์หนึ่งนามว่า ธฤตราชภูร์ ซึ่งมีพระเนตรบอด อีกองค์นามว่าปาณฑุ ตามกฏมณเฑียรบาลผู้ไม่สมประกอบ ไม่สามารถครองบัลลังก์ได้ ต่อมาราชสมบัติจึงตกแก่เจ้าชายปาณฑุ
- เจ้าชายธฤตราชภูร์ (Dhritarashtra) มีพระโอรส ๑๐๐ องค์ เป็นต้นตระกูลเการพ ส่วนเจ้าชายปาณฑุมีโอรสเพียง ๕ เท่านั้น ต่อมาเป็นต้นตระกูลปาณฑพ ทั้ง ๕ คนคือ ยุทธิสธิระ (ยูธิษเฐียร) ภีมะ อรชุน นกุล และสหเทวะ เมื่อเจ้าชายปาณฑุสิ้นพระชนม์ลง เจ้าชายธฤตราชภูร์ผู้มีพระเนตรบอดก็ดูแลอาณาจักรไปพลาง ทั้งโอรสและนัดดา ๑๐๕ ได้รับความศึกษาศิลปวิทยาอย่างดีจากพระอาจารย์ ไทธนะ ผู้มีความชำนาญอย่างยอดเยี่ยมในศิลปะศาสตร์ต่างๆ รวมทั้งวิชาการวรรณคดีสงครามด้วย

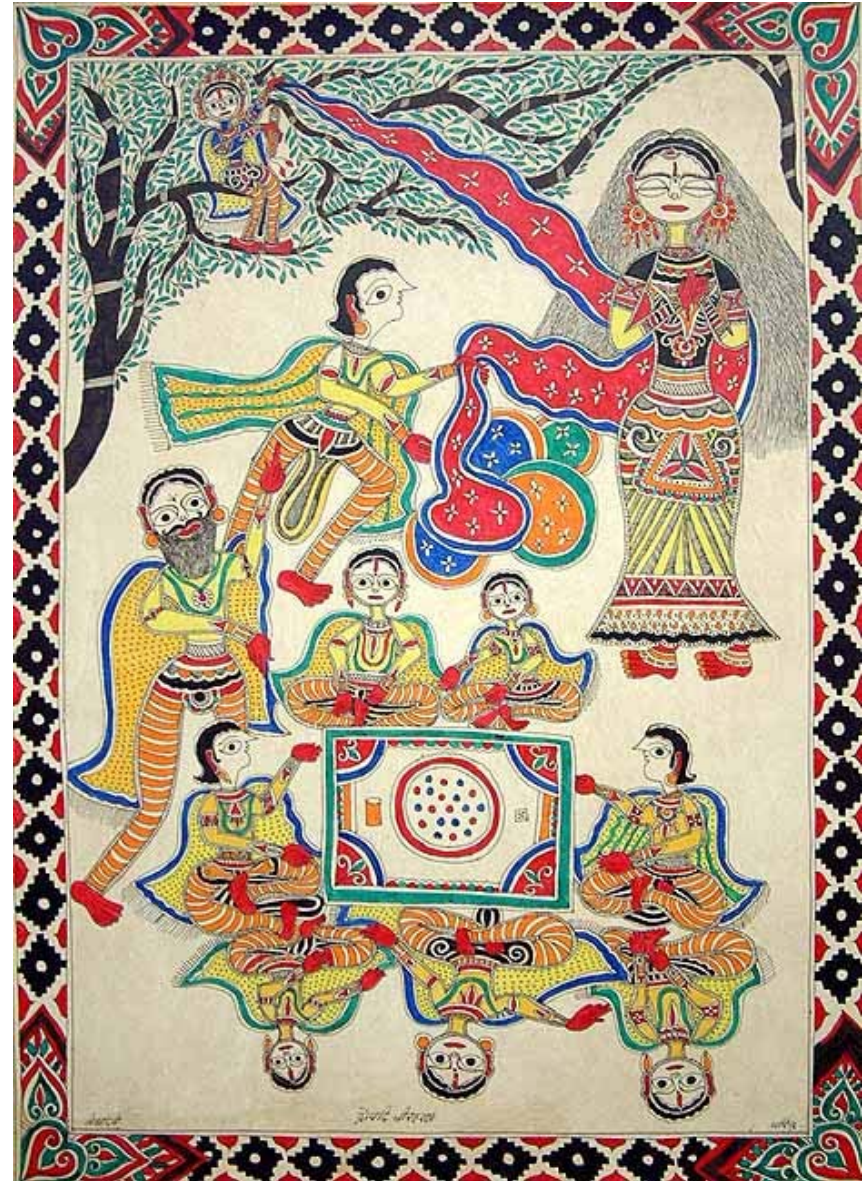
- เมื่อกุมารน้อยโตขึ้นแล้วพระองค์ก็มอบราชสมบัติให้เจ้าชายยูธิษเฐียร (หลานชาย) เจ้าชายปกครองบ้านเมืองอย่างดี ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม สร้างความไม่พอใจให้กุมารทั้ง ๑๐๐ ที่พระบิดายกสมบัติให้คนอื่น ทำวทุโรโยธน์ผู้เป็นเจ้าชายองค์โตในบรรดา ๑๐๐ องค์ แห่งตระกูลเการพ อิจฉาแล้วคิดลอบฆ่าในงานเทศกาล โดยลักลอบวางเพลิงแต่แผนการไม่สำเร็จ
- เมื่อฝ่ายปาณฑพทราบจึงหลบหนีไปผจญภัยในป่าโดยมีมารดาติดตามไปด้วย พี่น้องทั้ง 5 ได้ปลอมเป็นพราหมณ์นักศึกษาภิกษาคณาจารย์เลี้ยงชีพจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในป่านั้น ใกล้ป่าแห่งนั้นมีแคว้นชื่อปัญจาละ กษัตริย์นามว่าทรูปทะ มีพระธิดาที่สวยงามชื่อเจ้าหญิงเทราปที พระราชาสั่งให้มีพิธีสมพร คือการเลือกคู่ให้ธิดาโดยแข่งยิงธนู มีประชาชนทั้ง 4 วรรณะไปชมงานและเป็นสักขีพยาน การแข่งขันผ่านไปหลายวันก็ไม่มีกษัตริย์ผู้สามารถยิงธนูตรงเป้าได้ถูก จนอรชุนน้องชายคนที่สามที่ปลอมเป็นพราหมณ์ ได้ไปร่วมทดสอบ สุดท้ายก็ยิงเข้าเป้าอย่างแม่นยำ พระราชาจึงยกธิดาให้แล้วนำไปอยู่ป่าด้วยกัน





- เมื่อกลับไปถึงที่พัก ด้วยความดีใจจึงเอ่ยปากตะโกนบอกมารดาแต่ไกลว่า “แม่จ๋า วันนี้พวกลูกไปเที่ยวภิกขาจารย์ ได้สิ่งของมีค่ายิ่งมาทีเดียว แม่มาดูสิจ๊ะ” ฝ่ายมารดาพลอยดีใจไปกับโอรส ทั้งที่ยังไม่เห็นสิ่งที่ได้มา ก็กล่าวขึ้นว่า “ดีแล้วละลูกรัก พวกลูกได้อะไรมาก็แบ่งปันกันก็แล้วกันนะ” พอพูดจบ ก็เหลือบเห็นนาง θεραπณีผู้ซึ่งโอรสบอกว่าภิกขาจารย์ได้มา นางถึงกับตกตะลึงพร้อมกับอุทานว่า “พุทโธเอ๋ย นี่เราพูดอะไรออกไปแล้วนะนี่” แต่ทำอย่างไรได้ คำพูดของมารดาอย่าอ้อมค้อมดีสิทีไร พุดเพียงหนเดียวลูกก็ต้องปฏิบัติตาม และมารดาไม่เคยกล่าวอะไรที่เป็นเท็จหรือที่ลูกมิได้ปฏิบัติตาม ด้วยประการฉะนี้นาง θεραπณีจึงเป็นสมบัติของส่วนรวม คือเป็นชายาของพี่น้องปาดนทพทั้งห้าตั้งแต่นั้นมา

- นับวันชื่อเสียง เกียรติคุณ ความดีงามและความกล้าหาญของกษัตริย์ปาณฑพทั้ง 5 ได้แผ่กระจายไปทั้งยังมีมิตรสหาย และเป็นพันธมิตรกับนครปัญจาละด้วย ด้านฝ่ายเการพที่ครองเมืองเห็นความจำเป็นที่จะผูกมิตร จึงเชิญให้กลับนครแล้วแบ่งเมืองให้ เรียกว่านครอินทปรัสถ์ ทั้งห้าจึงตอบตกลง ต่อมาฝ่ายเการพทำเล่นเกมส์สะกา เอาบ้านเมืองและทุกอย่างเป็นเดิมพัน



- ชั้นแรกฝ่ายปาณฑพพ่ายแพ้ ต้องเสียดินแดนต่างๆอย่าง ทั้งบัลลังก์ ราชสมบัติ พี่น้องและตนเอง แม้จนถึงภรรยา ก็ต้องตกเป็นทาสรับใช้พวกเคารพ ต่อมาด้วยความขอร้องจากบิดาคือท้าวธฤตราชกุมาร ฝ่ายเคารพจึงยอมมอบราชสมบัติและทุกสิ่งคืนให้ แต่ในใจยังคิดจองล้างพวกปาณฑพต่อไป และเมื่อมีการทำครั้งที่สองเกิดขึ้น ทั้งสองจึงประลองกันอีกครั้ง ครั้งที่สองฝ่ายปาณฑพก็ยังแพ้ จึงต้องอพยพครอบครัวไปอยู่ป่าตามสัญญา ๑๓ ปี จึงจะกลับมาครองราชได้





- เมื่อครบแล้วจะขอแผ่นดินคืน แต่ฝ่ายเการพไม่อนุญาต แม้แต่แผ่นดิน
เท่าปลายจุดเข็มก็ไม่อาจให้ได้ จึงได้ทำสงครามกันเป็นเวลา ๑๘ วันที่ทุ่ง
กุรุเกษตร ทั้งสองฝ่ายเสียไพร่พลมหาศาล ถึง 18 อकुเซาหิณี (เป็นการจัด
กระบวนรบของอินเดียโบราณ 1 อकुเซาหิณีประกอบด้วยกองรบข้าง
21,870 เชือก รถรบ 21,870 คัน กองรบม้า 65,610 ตัว และมีทหารราบ
109,350 คน) สุดท้ายสงครามสิ้นสุดลง โดยชัยชนะเป็นของฝ่าย
ปาณฑพ และต่อมาทำวายุษเสฐียร ผู้พี่ก็ครองราชย์ต่อมาถึง ๓๖ ปี

शाण्डिल्य

तीम

अर्जुन

सृजिघांमया श्रीमसेना महाबाहुर्देवा गानीवनसंगतः एवमुक्त्वा ययौ तस्मिन् त्वरमाणो युधिष्ठिरः

नतोरथमह
चालैः सप्रन
तोत्तरीः समा
वयुधिष्ठिर
प्रयाति त्व
यापज्ञानयु
रप्रयातरा
सृजिघांमया
ब्रवीद्यासा
महिष्याजीव
मः नचागा
ध्यान्यस्र



सोपागजान
इकेः वृतः
जघ्नुः शरव
पुरागमाः त
रितः क्रोधा
ज्यते एवमु
गतमन्वग
क्रोपहत
धर्मपुत्रं यु
तिपालान
रथजिह्व
कुवंसुवे

तिमवशा वधमानपुचाद्रुपीहित
हनाः तामवीसमरश
धर्मराज



ความสำคัญของมหาภารตะ

- เป็นหนึ่งในสองมหากาพย์ที่สำคัญที่สุดของอินเดีย และยังคงอิทธิพลเหนือจิตใจของชาวอินเดียอยู่อย่างลึกซึ้ง
- พรรณนาถึงความเป็นอยู่ของชาวอารยันในอินเดียยุคแรกๆ ที่เพิ่งตั้งรกรากและพรรณนาถึงสงครามระหว่างกันเพื่อชิงความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในประเทศอินเดีย และเพื่อการขยายอาณาเขตและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ตนเอง
- เป็นมหากาพย์ที่ให้ความสำคัญและอำนาจกับวรรณะกษัตริย์มากกว่าพราหมณ์
- มหาภารตะเป็นที่รวมเรื่องราวต่างๆ เช่นขนบธรรมเนียมประเพณี ปรัชญา คำสอนทางศาสนา หลักศีลธรรม มโนคติชีวิต ความรู้เกี่ยวกับสถาบันสังคมและการเมืองของอินเดียในสมัยโบราณ ซึ่งมีชีวิตชีวาอุดมสมบูรณ์ ตรงข้ามกับแนวคิดในยุคต่อมาของอินเดียที่เน้นการบำเพ็ญพรตและละเว้นจากโลกีย์วิสัย

ความสำคัญของมหาภารตะ

- ในแง่มุมนิเวศชีวิต โคลงบทสุดท้ายบทหนึ่งกล่าวถึงเป้าหมายชีวิตไว้ว่า
“ในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมะ (ศาสนา) อรรถะ (การแสวงหาทรัพย์สิน) กามะ (การบรรลุถึงความปรารถนาทั้งหลาย) และโมกษะ (ความหลุดพ้น) นั้น สิ่งใดที่มีอยู่ในมหาภากาพย์นี้ สิ่งนั้นอาจมีให้เห็นในที่แห่งอื่นได้ แต่สิ่งใดที่ไม่มีอยู่ในมหาภากาพย์ชิ้นนี้ สิ่งนั้นย่อมจะหาไม่ได้เลยในที่แห่งอื่น”

คัมภีร์ภควัทคีตา

- เป็นตอนหนึ่งในมหากาพย์มหาภารตะ ถือกันว่าเป็นหัวใจแห่งศาสนาฮินดู
- ในยุคมหากาพย์นี้นับว่าเป็นยุคที่อินเดียขาดเอกภาพในด้านต่างๆ ที่สำคัญคือด้านการเมืองและศาสนา เนื่องจากเป็นช่วงที่อินเดียแยกเป็นรัฐหลายรัฐและยังต้องสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ เช่น เปอร์เซีย กรีก อีกทั้งความยุ่งยากในชีวิตที่มีหลายลัทธิศาสนาแทรกแซง ทำให้ชาวอินเดียเกิดความสับสนต่อชีวิตทางศาสนาด้วย ในช่วงนี้จึงเกิดมหากาพย์และคัมภีร์ภควัทคีตาขึ้นมาเพื่อแนะนำหลักในการดำเนินชีวิตให้ชาวอินเดีย และเพื่อให้เกิดเอกภาพขึ้นท่ามกลางความแตกต่าง รวมทั้งการที่มีศูนย์กลางการปกครองแหล่งเดียวกัน ทั้งยังมีความองอาจกล้าหาญ ก็เป็นพลังหล่อหลอมให้เกิดความสามัคคี

- สังคมอินเดีย ทั้งในเชิงโครงสร้าง สังคม และในเชิงคตินิยม ถูกกำหนดทิศทางด้วยความคิดของพวกเขาผ่านความเชื่อในคัมภีร์พระเวท
- เช่นแนวคิดเรื่อง "อาตมัน" เป็นตัวตนที่ถาวร อมตนิรันดร์ "พรหมัน" เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เป็นเป้าหมายที่มนุษย์เราจะบรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเทพเจ้า

พราหมณ์สอนให้เชื่อในอำนาจขององค์เทพเจ้าผู้ลิขิตชะตาชีวิตของมนุษย์ เชื่อในข้อกำหนดจากสวรรค์

ปรัชญาในพระเวทเชื่อในพระเจ้าหลายองค์ (polytheism) และเน้นความสำคัญของยัญพิธี คือการบวงสรวงด้วยการนำสัตว์มาสังหารถวายพร้อมด้วยเครื่องสังเวद्यอื่นๆ

- ส่วนปรัชญาในอุปนิษัทโน้มเอียงมาทางด้านเอกนิยม (moism) คือเชื่อในหลักความจริงสูงสุดหรือพรหมว่าเป็นที่มาของจักรวาล



ที่มาของภควัทคีตา

- เป็นบทสนทนาของ กฤษณะ ผู้เป็นทั้งสารีรยศักดิ์และเพื่อน กับเจ้าชาย อรชุนฝ่ายปาณฑพ ขณะกำลังหัดหู้ห่อใจที่ต้องนำทัพทำสงครามซึ่ง เมืองกับเจ้าชายทุโรยชนฝ่ายเกาฬ แห่งจันทวงศ์เช่นกัน ทั้งหมดล้วน แต่เป็นญาติกัน
- การทำสงครามเพื่อชิงราชสมบัติหรือแย่งกันปกครองแผ่นดิน ทำให้อรชุนซึ่งเป็นฝ่ายปาณฑพเกิดความห่อใจที่จะต้องรบและฆ่าพันธมิตร มิตรครูอาจารย์ของตนเอง ซึ่งอยู่ฝ่ายตรงข้าม จึงปรึกษาปรับทุกข์ กับกฤษณะซึ่งเป็นมิตรที่อรชุนนับถือมากและกำลังทำหน้าที่เป็นสารีรยให้อรชุน กฤษณะได้สั่งสอนอรชุนให้มีกำลังใจรบ

คำสอนนี้คือ ภควัทคีตา



- ภควัตคีตา - ภควัต หมายถึง พระเป็นเจ้า
- คีตา หมายถึง บทเพลง

โดยรวมหมายถึง **บทเพลงแห่งพระเป็นเจ้าที่ประทานลงมาให้มนุษย์ เพื่อชี้ทางให้เข้าถึงพระเจ้า**

- ชื่อเต็มในมหาภารตะเรียกข้อความตอนนี้ว่า **ภควัตคีโตปนิษั**
(ภควตฺ + คีตา + อุปนิษทฺ) ด้วยเหตุที่มีข้อความหลายตอนคัดลอกมาจาก [คัมภีร์อุปนิษั](#)
- อีกรู้ว่าครึ่งเล่มเป็นคำสอนแบบของพวกภาควตะ ซึ่งบูชาพระกฤษณะ เป็นเทพสูงสุดในนิกายของตน

- ต่อมาพวกนิกายไวเชณพ หรือพวกที่นับถือพระวิษณุเป็นพระเจ้าสูงสุด ได้ผนวกเอาพระกฤษณะเข้าไปเป็นพระวิษณุอวตาร หรือนารายณ์
อวตารปางที่ 8

- คัมภีร์ภควัทคีตาแม้จะเป็นตอนหนึ่งในมหากาพย์มหาภารตะ แต่ก็เป็นส่วนที่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง ประกอบด้วยโคลก 700 โคลก แบ่งออกเป็น 18 บท หรือเรียกว่า อัธยายะ รวมทั้งสิ้น 18 อัธยายะ

*“สรรพอุปนิษัททั้งหลายคือผู้งโค ผู้รیدنมคือ ศรีกฤษณะ
ลูกโคคือ อรชุน ซึ่งเป็นผู้เสวยนม และน้ำนมคือคีตา”*

เนื้อหาสำคัญ

บทที่ 1 อรชุนวิชาทโยค (ความ
ท้อถอยของอรชุน) แชนข้าพเจ้า
อ่อน ปากแห้ง ตัวสั่น ขนลุก ธุ
หลุดจากมือ ผิวหนังร้อนผ่าว ใจ
หวิว แทบไม่อาจยืนอยู่ได้ ว่า
แล้วก็ทอดกายลงบนรถพระที่
นั่ง ทิ้งธนูและศรลง หัวใจท่วม
ทับด้วยความทุกข์โศก น้ำตา
นอง กล่าวว่าจะจะไม่ออกรบ
แล้ว (๗)



บทที่ 2 สองขะโยค (หลักความรู้)

- อาตมมันที่สิ่งอยู่ในร่างกายเราต่างหากที่ล่องลอยผ่านร่างเด็ก ร่างหนุ่มสาว และร่างชราของเราไป อตมมันนี้ยอมเข้าสิงอาศัยร่างใหม่เรื่อยไป เมื่อร่างเก่าชำรุดจนใช้งานไม่ได้ ผู้มีปัญญาย่อมไม่คลางแคลงในเรื่องนี้^(๑๑)
- อตมมันนี้ไม่เกิด ไม่ตาย เป็นสภาวะนิรันดร เทียงแท้ไม่มีแปรเปลี่ยน
- เมื่อร่างกายของคนถูกฆ่า อตมมันหาได้ถูกฆ่าตายตามไม่^(๑๒-๑๓)
- จงวางใจให้เสมอในสุขและทุกข์ ในลาภและความเสื่อมลาภ ตลอดจนในชัยชนะและความพ่ายแพ้ แล้วเตรียมพร้อมเพื่อการรบเกิด^(๑๔)

“รบเกิด...อรชุน... หากท่านตายในสนามรบ สวรรค์ยังเปิดรอท่านอยู่ แม้หากว่าท่านมีชัย ความเป็นใหญ่ในแผ่นดินกำลังรอให้ท่านครอบครอง”

- ลักษณะของบุคคลผู้มีปัญญาและสมาธิตั้งมั่น^(๑๖)
- ปรัชญาโยคะนี้ มีหลักปฏิบัติง่ายๆ คือไม่เสียใจกับสิ่งที่สูญเสียบอกกับไม่ดีใจกับสิ่งที่ได้มา ขอท่านจงยึดมั่นในโยคะอันได้แก่การทำใจให้บริสุทธิ์เกิด และสำหรับการยึดติดที่ผิดๆก็ขอให้ละเสีย จงวางใจให้เป็นกลางทั้งในความสำเร็จและความล้มเหลวของชีวิต

दशमसंख्य

तीस

अर्जुन

सृजिघांसया श्रीमसना महाबाहुर्देवानीकनसंगतः एवमुक्त्वाययौत्सर्स्त्वरमाणो युधिष्ठिरः

ननोरथसह
चालैः सप्रन
तो नरीः समा
वयुधिष्ठिर
प्रयाति त्व
यापज्ञानयु
रप्रयातरा
प्रजिघांसया
ब्रवीद्याभा
गति स्याज्जी
मः नचागा
ध्यान्यस्त्रा



श्रीगजान
इकेः वृतः
नद्युः शरव
पुरोगमाः त
रितः क्रोधा
ज्यते एवमु
गनमन्वग
गकोपहत
धर्मपुत्रं यु
तिफाल्गना
रथेजिह्व
हवंमुंवे

गामवशा वधमानपुत्राद्युपीहित
कहनः वामवंसिमरशा
धर्मराज

บทที่ 3 กรรมโยค (หลักปฏิบัติ)

- อรชุน! หนทางสำหรับเดินไปสู่นิรันดรของชีวิตนั้นประกอบด้วย ความรู้
แจ้งด้วยปัญญาหนึ่ง กับการลงมือปฏิบัติตามความรู้แจ้งนั้นอีกหนึ่ง^(๒๐)
- จงปฏิบัติในสิ่งอันพึงปฏิบัติโดยไม่ยึดมั่นถือ บุคคลผู้กระทำความกรรมโดย
ไม่หวังผลตอบแทนจากการกระทำนั้น ย่อมบรรลุถึงปรมาตถภาวะอัน
สูงสุด^(๒๑)
- กรรมทั้งปวง มนุษย์ไม่ใช่ผู้กระทำ กรรมทั้งหลายเหล่านั้นถูกขับเคลื่อน
ด้วยพลังแห่งธรรมชาติ (ปรกฤติ)^(๒๒)
- จงปฏิบัติหน้าที่ของตนไปเท่าที่ความสามารถจะอำนวยให้ แม้จะกระทำ
ได้เพียงเล็กน้อย ก็นับว่าประเสริฐกว่าการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อื่นได้
อย่างสมบูรณ์ (๒๕)

บทที่ 4 ชฎาณกรรมสันยาสโยคะ (หลักจำแนกชฎาณ) (๒๘-๓๐)

- ผู้ประกอบบญญกรรมด้วยความไม่ยึดติด กรรมของเขาย่อมบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทินมัวหมอง
- การกระทำบญญกรรมด้วยความรู้ความเข้าใจย่อมประเสริฐกว่าการประกอบบญญกรรมนั้นเพียงด้วยทรัพย์สินเงินทอง
- จงตัดความลังเลในใจของท่านให้ขาดสะบั้นด้วยดาบคือปัญญา แล้วลุกขึ้นจับอาวุธทำสงครามเถิดอรชุน

บทที่ 5 กรรมสันยาสโยคะ (หลักว่าด้วยการสละกรรมและการประกอบกรรม)

- ผู้ใดกระทำความกรรมโดยไม่หวังผลของกรรมนั้น หากแต่มุ่งอุทิศการกระทำนั้นแด่พรหม ผู้นั้นยอมไปแปดเปื้อนบาปประหนึ่งใบบัวไม่แปดเปื้อนหยดน้ำ ฉะนั้น (๓๖-๓๗)
- บุคคลพบความสุขในอาตมัน เกิดปีติอุ้มเอิบในอาตมันและมองเห็นความสว่างไสวแห่งชีวิตในอาตมัน บุคคลผู้นั้นชื่อว่าได้ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมแล้ว เขาได้บรรลุพรหมนิรวาณ อันได้แก่การหมดสิ้นความเร่าร้อนในชีวิตสถิตมันเป็นส่วนหนึ่งของปรมาตมันแล้ว

บทที่ 6 ฌยานโยคะ (หลักการเข้าฌาน)

- สมาธิหรือโยคะธรรมนี้จะเกิดมีเฉพาะผู้รู้จักประมาณในการกิน การดื่ม หรือในการพักผ่อนเท่านั้น (๔๑)
- บรมสุขชั่วนี้รันดรนี้ได้แก่โยคะ
- เพื่อทำให้ใจเป็นสมาธิ บุคคลพึงน้อมใจนั้นให้พุ่งดิ่งไปยังอาตมมัน
- คราใดที่ใจว่าวุ่น ครานั้นบุคคลรีบพึงบังคับจิตให้มุ่งไปหาอาตมมัน (๔๒-๓)

บทที่ 7 ชญานโยคะ (หลักญาณ)

- ผู้มีปัญญาารู้แจ้งนั้น เป็นผู้อุทิศตัวต่อเราเพียงหนึ่งเดียว เพราะความภักดี ต่อเราเขาจึงปฏิบัติโยคะธรรมมิได้ตก (๔๗)
- เราเป็นใหญ่ในแผ่นดินเหนือผืนปฐพีและสุวรรณค์ ใครประจักษ์ความจริงอัน นั้นย่อมเกิดศรัทธาในตัวเรา ด้วยศรัทธานั้นเขาย่อมบำเพ็ญเพียรเพื่อ เข้าถึงเรา ผู้เข้าถึงเราย่อมมีชีวิตเป็นสุขชั่วนิรันดรหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว

บทที่ 8 อักษรพรหมโยคะ (หลักว่าด้วยพรหมไม่เสื่อมสลาย)

- ธรรมชาติอันหนึ่งไม่รู้จักเสื่อมสลายไปตามกาล เป็นใหญ่เหนือทุกสิ่งในจักรวาล นั่นละพรหมอันสูงสุด
- สภาวะไร้รูปร่างหนึ่งสถิตอยู่ในร่างกายมนุษย์ เป็นตัวรับรู้อารมณ์และคิดนึก สภาวะนี้เรียกว่า *อาตมัน*
- พลังลึกลับชนิดหนึ่งเป็นตัวผลักดันให้เกิดชีวิตใหม่ เป็นการเวียนว่ายตายเกิดของทุกสิ่งมีชีวิตในจักรวาลด้วยพลังของ *กรรม* (๕๒)
- กฎการเวียนว่ายตายเกิดนี้เป็นกฎของทุกชีวิต ไม่ว่ามนุษย์หรือเทพ ยกเว้นผู้เข้าถึงเราเท่านั้นที่อยู่เหนือกฎนี้

บทที่ 9 ราชวิทยาราชคฤหโยคะ (หลักว่าด้วยเจ้าแห่งวิทยาและเจ้าแห่งความ ลึกลับ)

- ภาวะแห่งเรานี้เป็นทั้งเอกภาวะ และพหูภาวะ
- การที่เราเป็นต้นกำเนิดแห่งสรรพสิ่งนั้น คือ เอกภาวะแห่งเรา ส่วนการที่
เราเป็นธรรมชาติในสรรพสิ่งนั้นคือพหูภาวะของเรา (๕๖-๗)
- การบูชาเรา เราถือเอาความบริสุทธิ์ใจและแรงศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อแม่
จะทำ จะกิน จะประกอบบุญกรรม บำเพ็ญเพียร ขอจงอุทิศการกระทำ
ทั้งหมดนั้นมาที่เรา (๕๘)

บทที่ 10 วิภูติโยคะ (หลักทิพยศักดิ์) (๖๓)

- เราเป็นปฐมกำเนิดอันหมายถึงเบื้องต้น เป็นมัธยภาวะอันหมายถึงท่ามกลาง และเป็นอันตภาวะอันหมายถึงที่สิ้นสุดของสรรพสิ่ง (๖๗)
- ภาวะแห่งเราที่แสดงออกในรูปต่างๆเหล่านี้ ไม่มีวันสิ้นสุดเพราะเป็นทิพยภาวะ (..... บัดนี้ อรชุนเริ่มมีความเข้าใจอย่างชัดเจนมากขึ้นแล้ว....)

บทที่ 11 วิศ্বরूपทรรศนโยคะ (หลักว่าด้วยการเห็นธรรมกาย)

- เราจะเนรมิตรตาทิพย์แก่ท่านด้วยอำนาจแห่งโยคะอันศักดิ์สิทธิ์ให้ได้เห็นกายทิพย์ของเรา (๗๕)
- พระองค์คือองค์ปรมาตมอันผู้สูงสุด เป็นที่พึ่งของโลกและจักรวาล และเป็นองค์ธรรมธาดาที่คอยปกป้องโลกและจักรวาลจากภัยภยันตราย

บทที่ 12 ภักติโยคะ (หลักความภักดี)

- ผู้มีใจภักดีในเราและปฏิบัติโยคะอันได้แก่การชำระจิตให้บริสุทธิ์เป็นนิจเพื่อเข้าถึงเรานั้นแลชื่อว่าผู้ปฏิบัติตรงต่อหลักโยคธรรม (๘๓)

บทที่ 13 เกษตรชญวิภาคโยคะ (หลักจำแนกร่างกายและผู้รู้ร่างกาย)

- ร่างกายคือเกษตระ ส่วนผู้รู้เกษตรภาวะแห่งร่างกายคือเกษตรชญะ
- เกษตระ เช่น มหาภูติ อหังการ พุทธิ อินทรีย์ อินทรีย์โคจร ฯลฯ ^(๘๖)
(การจัดระบบชีวิต เป็น ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ เป็นความเชื่อทั่วไปในอินเดีย)
- สิ่งที่คุณคิดพึงรู้สูงสุดในโลกนี้คือ พรหม พรหมเป็นสภาวะอันสูงสุด ไม่มีเบื้องต้น(ไม่มีใครสร้าง) ไม่เป็นทั้งสิ่งที่มีอยู่(สัต) และสิ่งที่ไม่ได้อยู่(อสัต)
- การรู้แจ้งภาวะแห่งพรหมเรียกว่า ชญาน
- ประกฤติเป็นผู้สร้างร่างกายและปุรุชะเป็นผู้สร้างความรู้ลึก
- ทั้งประกฤติและปุรุชะเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นเอง ไม่มีใครสร้างขึ้น
- ปุรุชะอาศัยประกฤติเป็นที่อิงอาศัย พร้อมกับรับรู้สิ่งต่างๆที่ประกฤติปรุงแต่งขึ้นมา
- ปุรุชะอันอิงอาศัยร่างกายนี้ก็คือสิ่งเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า *ปรมาตมัน* ^(๘๗)
- *ประกฤติ*คือผู้รับผิดชอบในการกระทำกรรมทุกอย่าง *หาใช่อาตมันไม่* ^(๘๘)

บทที่ 14 คุณทรีย์วิภาคโยคะ (หลักจำแนกคุณ 3)

- สามประการนี้คือธรรมชาติที่ติดตัวเรามาแต่เกิด
 - สัตตวะ คือความดีและความบริสุทธิ์สะอาด
 - รชะ คือความกระหายอยากอันไม่รู้จักสิ้นสุด
 - ตมะ คือความลุ่มหลงมืดบอด

ในขณะใดๆ ความโดดเด่นหรือพลังของแต่ละคุณะจะแตกต่างกัน

- ผู้ข้ามพ้นจากมายาของสัตตวะ รชะ และตมะ เสียได้ย่อมพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ชีวิตย่อมประสพสุขอันอมตะชั่วนิรันดร์ (๑๗-๑๘)

บทที่ 15 ปุรุષอตตมโยคะ (หลักว่าด้วยบุรุษประเสริฐ)

- มีธรรมชาติอย่างหนึ่งเรียกว่า ชีวภูต เมื่ออยู่ในร่างกายมนุษย์จะทำหน้าที่ควบคุมอินทรีย์ทั้งหก (๑๐๐)
- ชีวภูตเรียกอีกอย่างว่าอาตมัน
- โลกนี้มีสภาวะธรรมอยู่ 2 ประเภท คือ
 - กษรธรรม คือสิ่งอันแปรเปลี่ยนสิ้นสลายไปได้
 - อักษรธรรม คือสิ่งอันยั่งยืนเป็นอมตะไม่แปรผันสูญสลาย
- อีกสภาวะธรรมหนึ่งที่อยู่เหนือสภาวะธรรมทั้ง 2 เรียกว่า *ปรมาตมัน*
- เราคือปรมาตมัน เราคือผู้สูงสุดเหนือสรรพสิ่งในจักรวาล

บทที่ 16 ไทวาสุรสัมปทวิภาคโยคะ (หลักว่าด้วยการจำแนกเทวสมบัติและ อสูรสมบัติ)

- บุคคลผู้มีคุณธรรมประจำกายย่อมชื่อว่า มีเทวภาวะ^(๑๐๓)
- บุคคลผู้มีอสุรภาวะในตนนับเป็นมิจฉาทิฏฐิชนโดยแท้ และแม้จะแสรังทำดีเช่นให้ทานหรือประกอบบุญกรรม ก็สักแต่จะทำไปในนามเท่านั้น หาผลอันใดไม่^(๑๐๔)
- ประตุนรกนั้นมี 3 ประการคือ กามะ โกรธะ และโลภะ ผู้มีปัญญาพึงละเสีย

บทที่ 17 ศรัทธาตรัยวิภาคโยคะ (หลักจำแนกศรัทธา 3)

- ศรัทธาแยกตามสภาพออกเป็น 3 ประเภท อันประกอบด้วย
 - สัตตวะ
 - รชะ
 - ตมะ

ศรัทธานี้ย่อมโน้มเอียงไปตามธรรมชาติพื้นฐานของคนนั้น และก็ย่อมปฏิบัติไปตามความเชื่อนั้นๆ

- โอม! ตัต! สัต! คำบูชาต่อ พรหม ความหลุดพ้น และความจริงความดี (๑๑๐)

บทที่ 18 โมกษสันยาสโยคะ (หลักว่าด้วยการสละที่เป็นปฏิปทาแห่งโมกษะ)

- ผู้กระทำความผิดโดยยึดมั่นในการกระทำนั้น เมื่อจากโลกนี้ไปแล้วผลแห่งกรรมย่อมส่งไปสู่คติภพตามแรงหนุนส่งแห่งกรรมนั้นๆ (ดี เลว ดีคละเลว)
- ส่วนผู้กระทำความผิดโดยไม่ยึดมั่นถือมั่น ผลแห่งกรรมทั้ง 3 ประเภทมีอันเป็นโมฆะ ไม่มีอำนาจส่งสนอง (๑๑๓-๔) (กรรมอันขาดเจตนาย่อมเป็นโมฆะ)
- ในโลกนี้ ไม่มีผู้ใดจะทำความดีได้ยิ่งไปกว่าผู้ที่มีศรัทธาในเรา แล้วชักชวนให้ผู้อื่นศรัทธาด้วย

บัดนี้ ข้าหายสงสัยแล้ว

ข้าพร้อมแล้วที่จะกระทำตามคำสั่งของพระองค์



คำแนะนำที่กฤษณะประทานแก่อรชุนเพื่อให้ออกรบ

- ถ้าและว่าท่านจักไม่ทำสงครามอันเป็นธรรมเช่นนี้ไซ้รู้ ท่านก็จะละหน้าที่โดยตรงของท่าน และเกียรติยศของท่านได้รับแต่ความชั่วช้าอยู่ถ้ายเดียว ปวงมนุษย์จะโสมขณาความเสียชื่อเสียงของท่านไม่มีที่สิ้นสุด และความเสียชื่อเสียงจะร้ายยิ่งกว่าความตายสำหรับผู้มีกำเนิดสูง
- “รบเถิด...อรชุน... หากท่านตายในสนามรบ สวรรค์ยังเปิดรอท่านอยู่ แม้นหากว่าท่านมีชัย ความเป็นใหญ่ในแผ่นดินกำลังรอให้ท่านครอบครอง”
- จงทำความสม่ำเสมอในสุขและทุกข์ ลากและเลื่อมลาก ความชนะและความแพ้
- ฉะนั้นจงเตรียมพร้อมเพื่อรบ แล้วท่านจะไม่มีบาปอย่างนี้
- เมื่ออรชุนสดับภควัทคีตาเสร็จสรรพ ก็หมดสิ้นความสงสัย หมดสิ้นความท้อถอย ไม่มีความหดหู่หลงเหลืออยู่

หลักธรรมในภควัทคีตา

- จุดมุ่งหมายของกฤษณะคือชักชวนให้อรชุนเลิกท้อใจและทำการรบด้วยความมั่นใจว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

ว่าด้วยหลักธรรม 2 ประการคือ

- **หลักอภิปรัชญา** ว่าด้วยเรื่องอาत्मันว่ามีสภาพที่เที่ยงแท้ถาวร ไม่มีใครฆ่าหรือทำลายได้
 - **หลักจริยศาสตร์** ว่าด้วยธรรมะหรือหน้าที่ของกษัตริย์ คือหน้าที่รบเพื่อทำลายล้างอธรรม และผดุงศีลธรรมโดยไม่หวังผลตอบแทน
- จุดเด่นของคำสอนในภควัทคีตา – ให้นุชยุคคลายความสับสน คลายความกลัวหรือความไม่มั่นใจ สถานการณ์ที่เผชิญอยู่ เมื่อถึงภาวะวิกฤตหรือ คับขัน

ภักวัทคีตากับโยคะ

- เป็นปรัชญาที่ประสาน กรรม ความภักดี และความรู้เข้าด้วยกัน
- มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วย สติปัญญา เจตจำนง และอารมณ์
 - สติปัญญาทำให้เกิดปรัชญาแห่งความรู้
 - เจตจำนง ก่อเกิดปรัชญาการกระทำ
 - อารมณ์ ก่อให้เกิดปรัชญาแห่งความภักดี
- 3 วิธีการที่จะเข้าถึงจุดหมายแห่งความหลุดพ้น

• ชญาณโยคะ(ความรู้)

- วิธีแห่งการเข้าถึงความจริงอันติมะด้วยความรู้ ได้แก่การเห็นแจ้งในอาตมัน ซึ่งบุคคลจะไม่สามารถบรรลุถึงได้โดยปราศจากความรู้ แม้แต่ผู้ดำเนินตามภักติโยคะ ก็ยังจำเป็นต้องอาศัยความรู้ที่พระเป็นเจ้าทรงประทานให้ จึงจะสามารถเกิดความเห็นแจ้งขึ้นมาได้
- กิเลสตัณหาจะถูกขจัดให้หมดไปได้ก็ด้วยความรู้แจ้งเท่านั้น
- จะบรรลุถึงชญาณได้ก็ต้องอาศัยกรรมหรือการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การมีจิตที่บริสุทธิ์
- "แม้ทรชนผู้ชั่วช้าก็สามารถจะข้ามพ้นสงสารสาครได้ โดยอาศัยนาวาคือความรู้เพียงอย่างเดียว ไฟเมื่อก่อให้ลุกได้ดีแล้วย่อมสามารถทำเชื้อเพลิงให้คงเหลือแต่เถ้าธุลีจันใด ไฟคือความรู้ก็ย่อมประหารกรรมทั้งหมดให้สูญสิ้นไป ฉะนั้น กรรมทั้งหลายมีความรู้เป็นที่สุด เมื่อได้บรรลุถึงความรู้แล้ว บุคคลย่อมได้ความสงบในไม่ช้า ไม่มีอะไรอื่นที่จะบริสุทธิ์ยิ่งไปกว่าความรู้"

- **กรรมโยคะ(การปฏิบัติ)**

- สาระแห่งกรรมโยคะ คือ ยัญ ทาน และตบะ
- กรรมโยคะจะเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อมีชฎานโยคะสมบูรณ์แล้วเท่านั้น ไม่มีผู้ใดซึ่งยังดำรงชีพอยู่จะสามารถสลัดกรรมหรือการกระทำเสียได้โดยสิ้นเชิง
- อุดมคติของภควัทคีตาไม่ใช่การปฏิเสธโลก หรือปฏิเสธชีวิตสามัญชนด้วยการออกบวชเป็นฤๅษีชีไพร ซึ่งเป็นการหนีโลก และไม่ใช่การปฏิเสธการกระทำ แต่เป็นการอยู่ในโลกพร้อมกับการปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่ด้วยความรู้สึกปล่อยวาง หรือไม่มีอุปาทานต่อหน้าที่ที่ตนปฏิบัติ สิ่งที่ภควัทคีตาสอนให้ละนั้น ไม่ใช่การกระทำ แต่เป็นผลประโยชน์
- การกระทำที่ได้กล่าวไว้ในภควัทคีตานี้ นั้น หมายถึงการกระทำตามหน้าที่ที่ผู้กระทำไม่ได้มุ่งถึงผลที่เกิดขึ้น

- **ภักติโยคะ**

- การประกอบภารภักติโดยปราศจากการหวังผลตอบแทน กระทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งต้องกระทำด้วยความรู้ ถ้าปราศจากความรู้เสียแล้ว ก็ไม่อาจเป็นไปได้
- อุทิศผลให้กับพระเจ้า ทำความดีเพื่อความดี

=====

ทางทั้ง 3 ในที่สุดก็จะมาบรรจบกัน ด้วยโยคะหมายถึง”รวม”

โยคะในภควัตคีตาหมายถึงการรวมเอาอัตมันย่อยเข้ากับอัตมันสากลหรือปรมาตมัน และยังหมายถึงดุลยภาพแห่งจิตอีกด้วย

กรรมโยคะ ตั้งอยู่บนฐานของชฎานโยคะ สนับสนุนด้วยภักติโยคะ

- โมกษะ

- ภควัตคือตามีจุดหมายที่จะแสดงถึงทางที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่การใช้พลังที่ดั่งามในตนเองให้เต็มที่ คือการสละผลของการกระทำ ไม่กังวลหมกมุ่นในผลจนกระทำไม่ได้ดี ซึ่งจะทำให้ได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความรู้ที่ถูกต้อง (ไม่ติดอยู่กับพันธนาการในผลจนนำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิด)
- อธิบายได้เช่นเดียวกับทรรศนะปรัชญาอื่นคือเมื่อชีวาตมันรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะที่แท้จริงของพรหมัน ประจักษ์ชัดถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวแห่งชีวาตมันและพรหมัน เมื่อนั้นก็บรรลุโมกษะ



ภควัตคีตาในคริสต์ศตวรรษที่ 20

- มหาตมะคานธีได้เขียนอรรถาธิบายภควัตคีตาไว้ว่า ภควัตคีตาเป็นการแสดงการต่อสู้ซึ่งมีอยู่เสมอในใจมนุษย์ ไม่ใช่การรบในสนามรบ
- ฝ่ายเการพเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจฝ่ายต่ำ
- ปาณฑพเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจฝ่ายสูงในตัวมนุษย์
- กฤษณะคือพระเจ้าผู้สิงสถิตย์อยู่ในตัวมนุษย์ที่มีใจบริสุทธิ์ คอยกระซิบให้กำลังใจแก่อำนาจฝ่ายสูง เป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์แบบและความรู้ที่ถูกต้อง



ภควัตคีตากับประวัติศาสตร์อินเดีย

- ในขณะที่อินเดียต่อสู้เพื่อเอกราช ผู้นำของอินเดียหลายคนได้ยกเอาสงครามมหาภารตะและคัมภีร์ภควัตคีตเป็นอุทาหรณ์ปลุกขวัญและกำลังใจของประชาชนให้ต่อสู้และเสียสละเพื่อประเทศชาติ โดยถือว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายที่ชอบธรรมและฝ่ายที่ถืออำนาจเป็นธรรม
- มโนภาพของ**อหิงสาหรือการไม่เบียดเบียน**นั้น มีความสัมพันธ์อย่างมากกับเจตจำนง กับการไม่มีจิตใจเคียดแค้น การมีวินัยควบคุมตนเอง และการควบคุมความโกรธและความชิงชัง แทนที่จะหมายถึงเพียงการละเว้นจากการกระทำอันรุนแรง ในเมื่อการกระทำนั้นเป็นสิ่งจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้

...เมื่อใดที่ข้าพเจ้ารู้สึกผิดหวังต่อแท้

มองไม่เห็นหนทางในการแก้ปัญหาชีวิต

เมื่อนั้นข้าพเจ้าจะหันเข้าหา ภคवंทคีตา...

หลังจากได้อ่านบทโคลกอันช่วยประโลมดวงใจอ่อนล้า นั้นแล้ว

ข้าพเจ้าก็จะยิ้มออกท่ามกลางภาวะรุ่มเร้าของความยากลำบาก

ชีวิตของข้าพเจ้าดำเนินมาท่ามกลางความรันทุดทุกข์ยาก

แต่ความขุกเขี้ยวเหล่านั้นต่างก็ค่อยๆ มลายหายไป ทั้งนี้ ก็ด้วย

อาศัยพลังใจจาก ภคवंทคีตา ที่ข้าพเจ้าเป็นหนี้อยู่เสมอ คำนวณนับ

...มหาตมะ คานธี





ที่มา :

- หนังสือภควัตคีตา บทเพลงแห่งองค์ภควัน, สมภาร พรหมทา แปลและเรียบเรียง
- ศักดิ์ศรี เข้มแน่นดา, "ภควัตคีตา," ใน อายุบวร. [ประพจน์ อัศววิรุฬห์การ](#) และ [อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล](#), บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) , หน้า 23-33.

- <http://th.wikipedia.org/wiki/>
- ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ โดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ณ รั้งชี
- Srimad Bhagawad Gita, A Guide to Daily Living, Arpana

- บทที่ 1 อรรถนวิชาทโยค (ความที่อดอวยของอรรถน)
- บทที่ 2 สาขชยะโยค (หลักฐั)
- บทที่ 3 กรรมโยค (หลักปฏิบัติ)
- บทที่ 4 ญาณกรรมสันยาสโยค (หลักจำแนกญาณ)
- บทที่ 5 กรรมสันยาสโยค (หลักแห่งการสละกรรมและการประกอบกรรม คือการปฏิบัติ)
- บทที่ 6 ฐานโยค (หลักการเข้าฌาน)
- บทที่ 7 ญาณโยค (หลักญาณ)
- บทที่ 8 อักขรพรหมโยค (หลักพรหมผู้ไม่เสื่อมเสีย)
- บทที่ 9 ราชวิทยาราชคหโยค (หลักเจ้าแห่งวิทยาและเจ้าแห่งความลึกลับ)
- บทที่ 10 วิภูติโยค (หลักทิพยศักดิ์)
- บทที่ 11 วิศวรูปทรรศโยค (หลักการเห็นธรรมกาย)
- บทที่ 12 ภาติโยค (หลักภาติ)
- บทที่ 13 เกษตรเกษตรชฎวิภาคโยค (หลักจำแนกร่างกายและผู้รู้ร่างกาย)
- บทที่ 14 คุณตรัยวิภาคโยค (หลักจำแนกคุณสาม)
- บทที่ 15 ปุรุชเชตตมโยค (หลักว่าด้วยบุรุษผู้ประเสริฐ)
- บทที่ 16 ไทวาสุสรสมบัทวิภาคโยค (หลักว่าด้วยการจำแนกทิพยสมบัติและอสุสรสมบัตติ)
- บทที่ 17 ศรัทธาตรัยวิภาคโยค (หลักจำแนกศรัทธาสามอย่าง)
- บทที่ 18 โมกษสันยาสโยค (หลักว่าด้วยการสละซึ่งเป็นปฏิปทาแห่งโมกษะ)

มหากาพย์ที่สำคัญ 2 เรื่องช่วยให้เราเข้าใจถึง

- 1 เคล็ดลับของชาวอินเดียโบราณในการรักษาไว้ซึ่งสังคม ซึ่งมีชนนานาเผ่าพันธุ์และเชื้อชาติ ที่แบ่งออกเป็นหลายชั้นวรรณะ ช่วยให้เราเข้าใจถึงวิธีการประสานความแตกแยกขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนเหล่านี้
- 2 ช่วยให้เห็นการปูพื้นฐานโดยทั่วไปแห่งการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรมและมีความกล้าหาญของชาวอินเดียในสมัยโบราณ
- 3 มหากาพย์นี้ช่วยสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของประชาชนและช่วยขจัดความขัดแย้งต่างๆ ทั้งในด้านชนบประเพณี สังคม และวิถีชีวิตด้วย

ขนบธรรมเนียมวัฒมนธรรม

- ต้องจัดส่ง”**ครุฑทักษิณา**”ให้ครู หมายถึงสิ่งตอบแทนที่ศิษย์ต้องนำมาให้ครูเพื่อช่วยเหลือการครองชีพของครู หากการหาเงินไม่เหลือปากกว่าแรงของศิษย์
- อรชุนปลอมเป็นพราหมณ์ ได้ไปร่วมทดสอบยิงธนูในพิธีเลือกคู่ สุดท้ายก็ยิงเข้าเป้าอย่างแม่นยำ พระราชาจึงยกธิดาให้แล้วนำไปอยู่ป่าด้วยกัน
–**ความไม่เคร่งครัดในเรื่องวรรณะ วรรณะพราหมณ์อยู่ต่ำกว่า กษัตริย์**
- ขนบประเพณีของชนชาติอื่นที่เข้ามาอินเดีย ที่หญิง 1 คนมีสามี 5 คนได้ ซึ่งต่างจากชาวอารยัน

- **พิธีสยมพร หรือสยมพร หรือสวยมพร** เป็นพิธีเลือกคู่แต่งงานของ กษัตริย์ในสมัยโบราณ คือกษัตริย์องค์ใดที่มีธิดาและประสงค์จะได้เขยผู้มี วิชาสามารถเก่งกาจในศิลปวิทยาการทุกแขนง ก็จะต้องจัดให้มีพิธีชิงนาง หรือพิธีสยมพรขึ้น เป็นพิธีที่ผู้หญิงเลือกผู้ชาย
- **สกา** เป็นการเล่นของกษัตริย์ ที่มีการเอาแพ้อาชนะกัน ใช้ลูกเต๋าทอด เป็นแต้มแล้วเดินลูกสกาตามแต้ม
- เดิมในมหาภารตะเอาเนื้อวัวมาเลี้ยงแขกผู้มีเกียรติ (เดี๋ยวนี้ถือว่าบาปมาก)

เชื่อม โยงกับ โยคะ-ยมะ

- **สัตย หรือความสัตย์** คำพูดของมารดาเย่อมศักดิ์สิทธิ์ พูดเพียงหนเดียว ลูกก็ต้องปฏิบัติตาม และมารดาไม่เคยกล่าวอะไรที่เป็นเท็จหรือที่ลูกมิได้ปฏิบัติตาม ที่พูดว่า “พวกลูกได้อะไรมากก็แบ่งปันกันก็แล้วกันนะ

เนื้อหาสำคัญ

- บทที่ 1-6 ว่าด้วย มรรควิถีสู่ความหลุดพ้น
- บทที่ 7-11 ว่าด้วย การประภูกองค์ของพระเจ้า
- บทที่ 12-18 ว่าด้วย ความรักที่พระเจ้ามีต่อมวลมนุษย์ (คำสอนใหม่
ในฮินดู)